

Z *Dalimilovy kroniky* vyjímáme tři ukázky: kapitolu 8 o zvolení Přemysla Oráče knížetem, tj. pověst o počátcích přemyslovského rodu; dále kapitolu 83 a 86 o prvních letech vlády Přemysla Otakara II. a zvratu v jeho smýšlení, jenž v básnickově poetičtí vedl nejprve k pronásledování české šlechty a pak ke králově vlastní zkáze; a konečně kapitolu 103, v níž autor apostrofuje nově zvoleného Jana Lucemburského. (Toto číslování kapitol zavedla teprve poslední edice kroniky; ve starších vydáních mu odpovídají kapitoly 6–7, 89 a 92, 106.)

8. O PŘĚMYSLOVĚ VOLENÍ

Když sobě ten div ukázachu
a Přemysla potázachu,
které by bylo znamenie¹⁾
suché otky²⁾ vzekvetenie,
tehdy jim Přemysl odpovědě
řka: „To já vám vše povědě.
Otká suchá jest znamenie
mého chlapieho urozenie.³⁾
Ale žeť jest brzo vzkvetla,
jakž vám Libušě jest řekla,
mój rod z chlapieho pořáda⁴⁾
dojde králového řáda.
Pěti prameny budu kvísti.
To budú na knízě čistí,
že ze mne bude kněžstvo⁵⁾ patero,
ale brzo zhyne čtvero.⁶⁾
Páté⁷⁾ vzeťte velmi krásně
a pustí svůj plod jasně.

1) které by bylo znamenie co znamená – 2) otká násada s kovovým ostřím na odstraňování hlíny z radlice – 3) chlapieho urozenie selského původu – 4) pořád stav – 5) kněžstvo – 6) čtvero tj. žatecké, slavníkovské, moravské a zlické – 7) páté tj. české

Ač se jemu kdy podejde,⁸⁾
a však toho časa dojde,
že vnuk pomstí svého děda,⁹⁾
jeho vrahóm na posledy běda.“
Řka to, vsta z chlapieho sboru
i jide do Libušina dvoru.
A jakž brzo Libušě dojde,
Libušě jej za muž pojě.
Přemysla páni velikými dary ctichu
a knězě jeho učinichu.¹⁰⁾
Přemysl biešě múdré myslí,
on s Libuší vše právo zamyslí.¹¹⁾
Tehdy Libušě povědě:
„Jáz jedno miesto vědě,
to bude slovutno po světu
jako slunce v svém osvětú.
Pomněte všichni slova mého!
Vyndeta dvě olivě¹²⁾ z pramene mého,
Václav bude jmě olivě prvěj
a Vojtěch olivě druhěj.
Tě ot pokolenie mého
vzendeta až do královstvie nebeského.
Tě to miesto osvětíta¹³⁾
a, již pohřebena jsúce, svú zemi obráníta.
Stavte město, to vám káži,
tu, kdežť to já vám ukáži,
u Vltavy pod Petřínem,
kdežto tesař činí práh s svým synem.
Pro práh městu vzdějte Praha,
toho města bude silná dráha.¹⁴⁾
Neb jakž kniežata i králové,
lidé silní jako lvové
proti prahu klánějí hlavu,

8) Ač se jemu kdy podejde bude-li se mu dařit – 9) vnuk pomstí... děda narážka na zavraždění římského krále Albrechta Habsburského (1308) jeho synovcem Janem Parricidou, vnukem Přemysla Otakara II., který padl 1278 na Moravském poli v bitvě s Rudolfem Habsburským – 10) knězě... učinichu učinili ho knížetem – 11) vše právo zamyslí vymyslí všechny zákony, vytvořil zemské právo – 12) Vyndeta dvě olivě vzejdou dvě olivy – 13) Tě... osvětíta ty posvětit – 14) silná dráha velká moc

aby ji jměli zdrávu,
takež proti Prazě, městu mému;
nebo bude čest i chvála jemu.“

83. OT DRUHÉHO PŘĚMYSLA, KRÁLE PÁTÉHO

74
KNIHA
TEXTŮ
1

Toho léta král Václav snide,¹⁵⁾
po něm Přemysl jako raní květ pojide.
Jako róži prostřed lúky postaví,
takež Bóh českú zemi Přemyslem oslavi.
Krásné nrawy ovšem jmieše
a životem hrdinským bieše.¹⁶⁾
V radě netřeba múdrějšíeho,
z mladu nikdiež kněžě šcedřějšíeho.
Uměl rozuměti každému stavu,
smějě se, každému poklonieše hlavu.
Prvú vojnu na Prusy učini¹⁷⁾
a z pohan mnoho křěstan zčini.
Tehdy Bavoři zlodějsky jezdiechu
a mnoho nepodobného¹⁸⁾ činiechu.
Veliké pány jímáchu
a panie a panny bráchu.
Tehdy kněz vévodě¹⁹⁾ jě se žalovati,
vévoda nerodi²⁰⁾ svých ukázati.
Sta se, že těch Bavorov bliz třidceti²¹⁾ jechu,
zsadivše jě, po řád²²⁾ hlavy jim sěčechu.²³⁾
Uzřechu, že jeden na pětínadste²⁴⁾ let ošedivě,
čakajě své smrti strašivě.
Však jmu neotpustichu,²⁵⁾
s jinými mu hlavu spudichu.²⁶⁾
Opět se jě kněz z násilě žalovati,
vévoda počě o tom nic netbati.

15) snide Václav I. zemřel 1253 – 16) životem hrdinským bieše vedl hrdinský život –
17) učini míní se výprava do Prus 1254–55 – 18) nepodobný nepěkný – 19) vévodě
vévodovi Jindřichu Dolnobavorskému (1253–90) – 20) nerodi nechtěl – 21) bliz třid-
ceti na třicet – 22) po řád po řadě – 23) sěčechu stínali – 24) na pětínadste o patnáct –
25) neotpustichu jmu neušetrili ho – 26) spudichu srazili

Kněz mladého²⁷⁾ sě skutka dopusti,
u mále²⁸⁾ vjev u Bavoř, oheň pusti.
Pól země popelem postaví
a prostřed země bavorské své stany zstavi.
Sebrav sě vévoda, káza knězi pověděti,
že chce zajtra boj s ním jmieti.
Uzřev kněz, že nemóže s ním boje jmieti,
sám šestýnadst²⁹⁾ jě se k Rakúsóm běžěti.
Čechové kázachu za sobú střělcóm státi,
sami počechu sě k městu Cindorfu³⁰⁾ bráti.
Nepřietel se všech strán Čechy ostúpichu³¹⁾
a v Cindorfu most Bavoři podrúbichu³²⁾
tak, jakž ledva stromieše³³⁾
a div že neletieše.
Nepřietelé brzo přispěchu³⁴⁾
a k tomu městu Čechy připřechu.³⁵⁾
Když české vojsko toho města dojide
a když po mostu pojide,
most sě s nimi propade
a mnoho dobrých lidí v řeku upade.
O jiných zažhu³⁶⁾ město Bavoři,
jiz sú tu byli, vědieť praviti o hoři.
Musichu Čechové vévodě slíbiti,³⁷⁾
že, kdež káže, chtie sě postaviti.
Vypraviv kněz lidi, sílně do Bavor jide
a z země dříve nevynde,
až vši zemi popelem postaví³⁸⁾
a mnoho hradov pustých ostavi.³⁹⁾
Hradi velmi vysokí stojiechu,
a u malých časiach⁴⁰⁾ Čechy jich dobudiechu.
A na hradiech Bavor mnoho tehdy zhořalo
a mnoho pak hladem zemřělo;

27) mladého mladicky nerozvázného – 28) u mále s malým počtem – 29) sám šestýnadst
jeden s patnácti – 30) k Cindorfu správně: k Mühlhofu nad řekou Innem – 31) ostúpi-
chu obklíčili – 32) podrúbichu podřezali – 33) ledva stromieše sotva stál – 34) přispě-
chu přiblížili se – 35) připřechu přitiskli – 36) O jiných zažhu okolo jiných zapálili –
37) Musichu... slíbiti tj. musili se za slib volného odchodu zavázat čestným slovem, že se
vévodovi vojensky postaví tam, kde určí – 38) popelem postaví spálil – 39) ostavi zane-
chal – 40) u malých časiach zakrátko

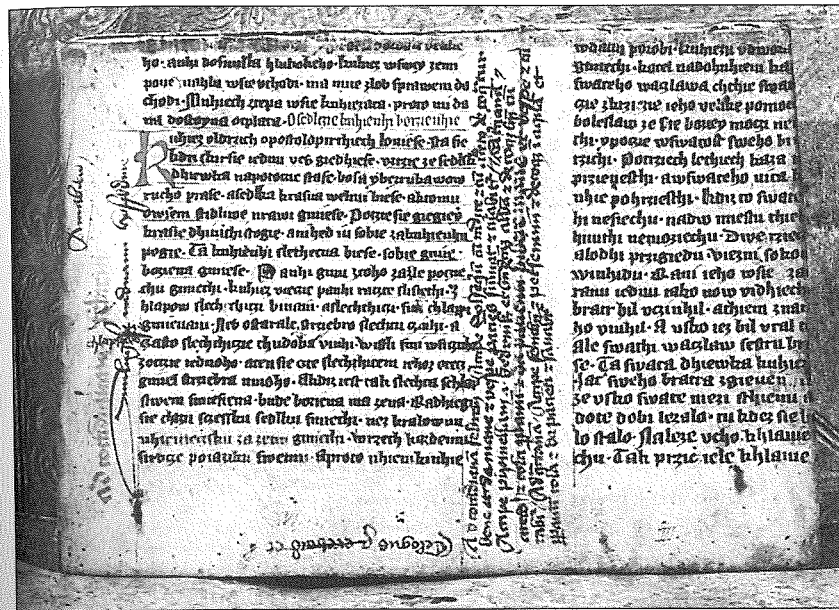
neb těch vojen jest kněz bliz deset⁴¹⁾ učinil
 a, doňadž by živ,⁴²⁾ svú škodú jě vždy vinil.
 Mnoho dobrých pánov, své hrady ožehem⁴³⁾ zavrúce,
 s svú čeledí byli v Čechách a žebřice.
 Toho časa⁴⁴⁾ biskup Mikulaj s světa snide,
 po něm Jan šcedrý⁴⁵⁾ na biskupí stolec vznide.
 Kněz Přemysl Margaretu poję
 a po niej u věně Rakúsy objě.⁴⁶⁾

76
 KNIHA
 TEXTŮ
 1

86. OT NÁSILĚ, JEŽTO KRÁL ČESKÝM PÁNÓM ČINIL

Léta ot narozenie syna božieho
 po tisíci po dvú stú po šestidcát čtvrtého⁴⁷⁾
 hlad veliký v zemi bieše,
 proň mnoho lidí v zemi, najviece Plžnan, mříše.
 Po tom král počě o svých netbati,
 města i vsi počě Němcóm dávati.
 Němców jě sě zdí hraditi
 a pánóm počě násilě činiti.
 Svě vládařě na Vítkovicě spusti⁴⁸⁾
 a násilě jiným pánóm činiti přěpusti.⁴⁹⁾
 Pro to sě páni někteří rozhněvachu,
 Rudolta,⁵⁰⁾ krále říšského, naň pozvachu
 řkúc: „Lépe jest dědinu⁵¹⁾ pustu jmieti,
 než Němci dáním královým budú ji držěti.“
 Rudolt do Rakús přijide,
 král němečskéj radě k němu přijide.
 Tu král Rudoltovi všě své země vzdá,⁵²⁾
 Rudolt, jiné obdržě sobě, Čechy a Moravu královi vzdá.⁵³⁾
 Král, upustiv za rohy, počě za nohy chvátati⁵⁴⁾
 i jě sě na Rudolta jako bez vesla proti vodě hrabati.

41) bliz deset na deset - 42) doňadž by živ dokud byl živ - 43) ožehem závorou z opále-
 ného dřeva - 44) Toho časa 1258 - 45) Jan šcedrý Jan III. z Dražic - 46) u věně... objě
 zabral věnem - 47) po tisíci... 1264 - 48) spusti poslal - 49) přěpusti dovolil - 50)
 Rudolta Rudolfa I. Habsburského, od 1273 krále říšského - 51) dědinu dědičný statek
 - 52) všě... země vzdá odevzdal všechny země - 53) Čechy a Moravu... vzdá dal v léno
 Čechy a Moravu - 54) chvátati chytat

Dalimilova kronika
 (Hanušovy zlomky,
 I. polovina 14. století,
 Národní knihovna, Praha)

Ach, běda krále šlechtného,
že neschova jazyka přirozeného,⁵⁵⁾
jímž by dobyl⁵⁶⁾ jmene dobrého
a jímž by dobyl sobě sbožie⁵⁷⁾ velikého,
s nímž by byl mohl viece dobytí
a své nepřátely všecky zbiti.
I jě sě jich tupiti
a, kakž moha, hubiti.
Záviši, vybraného rytieř z Meziřície, z země vypudi,
Vítkovice s úस्कého hradišče spudi.
Budějovicě otjě Čiečovi,
Poděbrady Vilémovi.
Kladsko otjě Zvierětčeským
a Lúně Žirotínským.
Jiným pánóm otjě mnoho jiného,
a čině jim mnoho zlého.
Pana Beneš káza u věži užeci.⁵⁸⁾
Ti skutci nemohú jemu tak stéci!⁵⁹⁾
Vdovy naň k Bohu z násilé žalováchu,
sirotci naň plakáchu.
Těch hlas právě přěd Buoh jdieše,⁶⁰⁾
neb jim ot krále násilé veliké bieše.
A pro to, když mu Čechów třeba bieše,
služby hotové ot nich nejmieše.
Čie klešče⁶¹⁾ liška ohryzla vědúci,
vzdálila sě ot něho, a potřebu jmajíci.
Takěž král nesmě Čechów u potřebu přivínúti⁶²⁾
věda, že nemohú tůhú⁶³⁾ toliko zlého zapomanúti.
Vecě král: „Až sě z vojny vráci,
zaválém Čechóm velikú práci.⁶⁴⁾
Chci Petřín pavlakú postřieti⁶⁵⁾
a na pražském mostě nebude Čecha viděti.“

55) neschova jazyka přirozeného nedbal o národ, z něhož vyšel – 56) jímž by dobyl skr-
ze nějž nabyt – 57) sbožie majetku – 58) užeci upálit – 59) nemohú... steci nemohou ma-
bezrestně projít – 60) právě... jdieše po právu šel – 61) Čie klešče... smysl: od člověka,
jehož kleští okusila, by liška utekla, i kdyby měla hlad – 62) nesmě Čechów u potřebu
přivínúti neodvážil se v nouzi opřít o Čechy – 63) tůhú pro zármutek – 64) zaválém...
práci způsobím strast – 65) pavlakú postřieti obrazně: pokrýt nachovým rouchem

Právé živ⁶⁶⁾ býti nerodieše,
když tu řeč tak zjevně mluvieše.
Málo Čechów s sobú na vojnu pojě,
s Němci jide, již jě svojě.
Závišě s svú bratří tu jdieše,⁶⁷⁾
to královi českému velmi škodieše;
neb ten moc jeho všecku vědieše
a v jeho vojscě přátely jmějieše.
Když zajtra boj již chtiechu vzieti,
Závišě královi káza pověděti:
Chtěl-li by jemu milostiv býti,
chtěl by jemu zajtra užitečně poslužiti.
Král nerodi k téj řeči stanu přistaviti⁶⁸⁾
řka: „Než bych to učinil, raději chci zabit býti.“
Tehdy král s Němci u boj vnide⁶⁹⁾
a pohriechu ten tu snide.
Ta túha⁷⁰⁾ sě sta den svatého Rufa u pátek,
ten svatý mučenník jest veliký svátek,
léta ot narozenie Jezu Krista milého
po tisíci po dvú stú po sedmidcát osmého.

103. OT KRÁLE JANA NYNĚJŠIEHO ŠLECHETNĚHO

Po tom když Čechy uzřechu,
že v Korutanském statka nejmiechu,⁷¹⁾
královnu Elžku⁷²⁾ za Jana ciesařovicě dachu
a toho hrabí z Licmburka⁷³⁾ na královstvie pozvachu.
Pro Míšňany⁷⁴⁾ Korutanského vyhnachu
a Jana z Licmburka králem českým korunovachu.
Toho, Bože, rač dlúho uzdraviti

66) Právé živ... právem si nezasloužil žít – 67) tu jdieše tj. v Rudolfově vojsku – 68)
nerodi... stanu přistaviti nechtěl dbát – 69) u boj vnide utkal se – 70) túha pohroma
(bitva na Moravském poli 26. srpna 1278) – 71) v Korutanském Jindřich Korutanský,
od 1307 český král; že... statka nejmiechu že (v Jindřichu Korutanském) nemají oporu
– 72) Elžku Elišku Přemyslovnu, dceru Václava II. – 73) hrabí z Licmburka Jan
Lucemburský, českým králem byl korunován 1311 – 74) Pro Míšňany tj. míšeňské voj-
sko, s jehož pomoci se Jindřich Korutanský pokusil potlačit své odpůrce

i rač jeho, tvorče, naučiti,
 aby miloval zemany
 a v svéj radě jměl české pány.
 Nebo s těmi může čsti dojíti
 a bez nich nemož země upokojiti.
 Nebo jemu zemanóm uvěřiti,
 nebo se čstí z země jíti.
 Pánóm razi⁷⁵⁾ múdru býti,
 kdež mohúc, zemi pokoj činiti.
 Neb vám lépe jest zemi samým pokojiti,
 než váši nepřítelélé budú vás súditi.
 Dobrých jinochóv v životech nehubte;
 nebo vem⁷⁶⁾ jich v skóřě třeba bude, to vězte.
 Razi vem, smysl⁷⁷⁾ svůj při sobě jmějte,
 hostí v zemi nepúščejte.
 Nechcete-li v tom múdři býti,
 bude sekyra na sě dlubny⁷⁸⁾ činiti.
 Razi vem, přijde-li vem které volenie,
 chovajte sě skrzě les na křivá drva⁷⁹⁾ chozenie.
 Coť tiem mieni, sám znamenaj,
 vol z svého jazyka,⁸⁰⁾ cizieho nechaj.
 Pomni, čemuť Libušě jest učila,
 jenž v svéj řeči nikdy neskřivila.⁸¹⁾
 Mnoho by bylo jiného mluviti,
 ale v tom chci dosti učiniti.

75) razi radím – 76) vem vám – 77) smysl rozum – 78) dlubna násada k sekyře – 79) křivá drva tj. (obrazně) křivopřísežné cizince; narážka na to, že Jan nedodržel sliby, které dal před korunovací českým pánům: podle nich neměl propůjčit žádný úřad ani statek v zemi cizincům – 80) jazyka národa – 81) neskřivila neodchýlila se od pravdy

Alexandreida

Z *Alexandreidy* vyjímáme pět ukázek: o rodičích Alexandra Makedonského a jeho dětství, o Alexandrově tažení proti perskému králi Dariovi, o Dariově posměšném poselství a Alexandrově odpovědi, o Alexandrově velkomyslnosti k zajaté Dariově rodině a konečně o pozdější proměně Alexandrově povahy.

O RODIČÍCH ALEXANDRA MAKEDONSKÉHO

Král Filip byl v zemi řecký
 už slovutný ve čsti svěcký;¹⁾
 po svém právu míše ženu
 v zboží, ve čsti porozenú;
 Olympias – tak slovieše –
 ovšem divné²⁾ krásy bieše.
 Daru má ot Boha mnoho,
 když čstnú ženú daří koho;
 kteráž z založení kázní,³⁾
 téj netřeba časté bázni.
 Ustalý rád pitie sáhá,
 zeschlým lúkám časna⁴⁾ vláha,
 čstná žena muži přědráha.
 Po všě časy toho krále,
 jež pokojní lidé chválé,
 řečská země v míře stáše,
 nepřátel sě nic nebáše.
 Tehdy přijide čstná hodina,
 králová porodi syna,
 Alexander vzděchu jemu.
 By syn vhod králevi čstnému;

1) ve čsti svěcký ve světské důstojnosti – 2) ovšem divné podivuhodné – 3) z založení kázní z vlastní povahy se chová řádně – 4) časna prospěšná